

آشنایی با نسخه‌شناسان و متن پژوهان (۳)

به یاد استاد

محمد عبدالقدیر ویج داندامایف

(۲ سپتامبر ۱۹۲۸ - ۲۸ اوت ۲۰۱۷)

احسان شواربی

پرداخت و علاقه‌اش به تاریخ جهان باستان بیشتر شد. سپس، برای مدت دو سال، در مدارس داغستان به تدریس تاریخ پرداخت. در سال ۱۹۵۴، به مسکو رفت و تحصیلات خود را در مؤسسه مطالعات تاریخی فرهنگستان علوم اتحاد جماهیر شوروی پی گرفت. در سال‌های تحصیل در مسکو، مطالعاتش را زیر نظر استاد واسیلی واسیلیویچ استرووه^۲، آشورشناس و مصرشناس برجسته، بر تاریخ شرق نزدیک باستان متمرکز کرد و به فراگیری زبان‌های اکدی و پارسی باستان پرداخت. پس از چهار سال تحصیل در مسکو، مجدداً به لنینگراد عزیمت کرد و در شعبه لنینگراد مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم شوروی به پژوهش و تکمیل رساله‌اش پرداخت. داندامایف، در مدت تحصیلش در مسکو و لنینگراد، از محضر استادان دانشمندی چون واسیلی ایوانویچ آبایف^۳ در زمینه زبان‌های ایرانی، لف الکساندر ویج لیپین^۴ و ایگور میخائیلویچ دیاکانف^۵

در روز دوشنبه، ۲۸ اوت ۲۰۱۷ (۶ شهریور ۱۳۹۶)، مؤسسه نسخه‌های شرقی فرهنگستان علوم روسیه در شهر سنت‌پترزبورگ، برای دومین بار در تابستان امسال، در سوگ یکی از اعضای برجسته خود و یکی از بزرگ‌ترین متخصصان مطالعات ایران و شرق نزدیک باستان نشست.

محمد عبدالقدیر ویج داندامایف^۱ در روز دوم سپتامبر ۱۹۲۸ در روستای کوهستانی اونچوکتل در استان لاک در جمهوری خودمختار داغستان در جنوب غرب اتحاد جماهیر شوروی متولد شد. پدرش، عبدالقدیر محمدویج، معلم دبیرستان و عضو فعال حزب کمونیست بود. محمد عبدالقدیر ویج تحصیلات متوسطه خود را در همان روستای زادگاهش به پایان رساند و در سال ۱۹۴۸ برای ادامه تحصیل عازم لنینگراد (سنت‌پترزبورگ کنونی) شد. تحصیلات دانشگاهی خود را در بخش مطالعات تاریخی مؤسسه دولتی تربیت معلم لنینگراد آغاز کرد و در سال ۱۹۵۲ دوره کارشناسی خود را به پایان رساند. در این مدت به فراگیری زبان‌های یونانی و لاتین

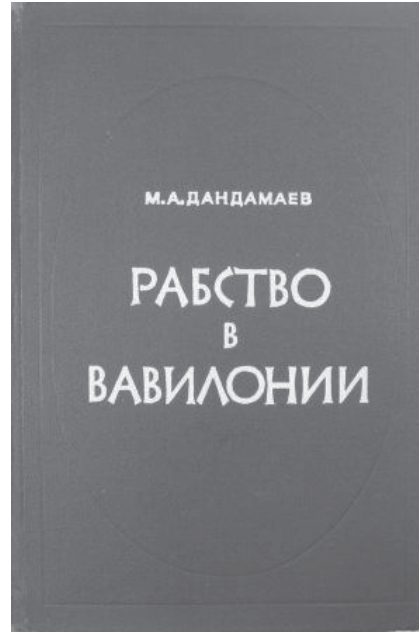
2. Василий Васильевич СТРУВЕ.

3. Василий Иванович АБАЕВ.

4. Лев Александрович ЛИПИН.

5. Игорь Михайлович ДЬЯКОНОВ.

1. Мухаммед Абдулкадырович ДАНДАМАЕВ.

رسید.^۷ همچنین، در سال ۱۹۷۶، برگردانی از این کتاب به زبان آلمانی در ویسبادن انتشار یافت.^۸ علاوه بر این، دادامایف برای این کتاب از فرهنگستان کتیبه‌ها و ادبیات فرانسه جایزه رومن گیرشمن را دریافت کرد.

دادامایف در سال ۱۹۶۶ به ریاست بخش شرق باستان در شعبه لنینگراد مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم شوروی (اکنون: مؤسسه نسخه‌های خطی شرقی فرهنگستان علوم روسیه) برگزیده شد و تا سال ۱۹۹۷ این سمت را عهده‌دار بود. در سال ۱۹۹۷، به مقام پژوهشگر ارشد این مؤسسه و عضو پیوسته فرهنگستان علوم روسیه ارتقا یافت و تا پایان عمر در این مقام باقی ماند.

در سال ۱۹۷۴، کتاب دوم او با عنوان برده‌داری در بابل^۹، با ویراستاری ایگور دیاکانف، در مسکو به چاپ رسید. در سال بعد، دادامایف با این کتاب موفق به دریافت درجه شایستگی علمی^{۱۰} از مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم شوروی شد. ترجمه انگلیسی این کتاب در سال ۱۹۸۴ توسط انتشارات دانشگاه ایلینویز شمالی منتشر شد.^{۱۱}

دادامایف، در سال ۱۹۸۰، با همکاری دانشمند فقید ولادیمیر گریگوریویچ لوکونین کتاب مرجع مهمی با عنوان فرهنگ و اقتصاد ایران باستان منتشر کرد^{۱۲}، که بر پایه داده‌های باستان‌شناختی و مدارک مکتوب به بررسی مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران از عصر آهن تا دوره هخامنشی می‌پردازد. چند سال بعد، برگردان انگلیسی این کتاب در کمبریج^{۱۳} و برگردان اسپانیایی آن در باسلونا^{۱۴} به چاپ رسید.

در آشورشناسی، ایساک ناتانویچ وینیکف^۱ در زمینه زبان‌های سامی و الکساندر نیکالایویچ پاپف^۲ و آریستید ایوانویچ داواتور^۳ در زبان‌شناسی کلاسیک بهره برد. او در سال ۱۹۵۹ از رساله دکتری خود با عنوان «کتیبه بیستون به عنوان منبعی برای اوایل دوره حکومت داریوش یکم»^۴ دفاع کرد و از همان زمان به عنوان پژوهشگر در مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد شاغل شد.

دادامایف انتشار نخستین مقالات و یادداشت‌های خود را در نشریه تاریخ باستان^۵ در مسکو آغاز کرد. در سال ۱۹۶۳، نسخه تکمیل‌شده رساله او با عنوان ایران در زمان نخستین هخامنشیان^۶ در مسکو به چاپ رسید. این کتاب، که یکی از نخستین تحقیقات بنیادین در باب تاریخ ایران در قرن ششم پیش از میلاد، یعنی آغاز شاهنشاهی هخامنشی، محسوب می‌شود، با استقبال گسترده جامعه علمی روبرو شد و برای دادامایف جوان شهرت و اعتباری جهانی کسب کرد. ده سال بعد، این کتاب از روسی به فارسی ترجمه شد و در سلسله انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب در تهران به چاپ

۷. محمد دادامایف. ایران در دوران نخستین پادشاهان هخامنشی (قرن ششم قبل از میلاد). ترجمه روحی اریاب. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۲.

8. M.A. DANDAMAIEV. *Persien unter den ersten Achämeniden (6. Jahrhundert v. Chr.)*. Übersetzt von H.D. POHL. Wiesbaden: Ludwig Reichert Verlag, 1976.

9. M.A. ДАНДАМАЕВ. *Рабство в Вавилонии VII-IV вв. до н. э. (626-331 гг.)*. Москва: Издательство «Наука», 1974.

10. Habilitation.

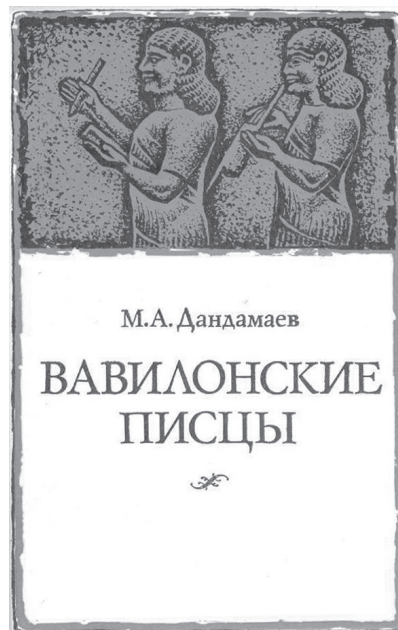
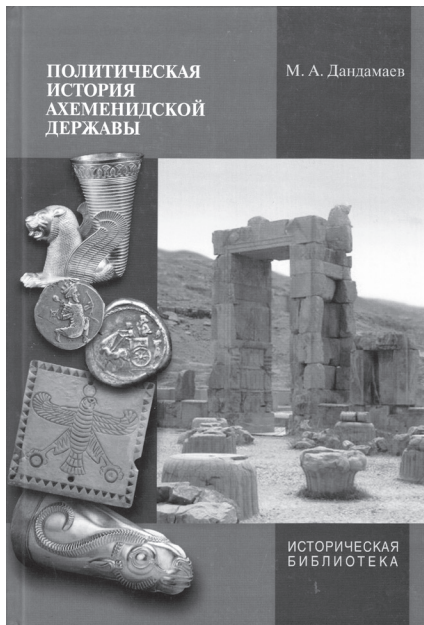
11. M.A. DANDAMAIEV. *Slavery in Babylonia from Nabopolassar to Alexander the Great (626-331 BC)*. Translated by V.A. POWELL. Edited by M.A. POWELL and D.B. WEISBERG. DeKalb, IL.: Northern Illinois University Press, 1984 (revised edition: 2009).

12. M.A. ДАНДАМАЕВ, В.Г. ЛУКОНИН. *Культура и экономика древнего Ирана*. Москва: Издательство «Наука», 1980.

13. M.A. DANDAMAIEV, V.G. LUKONIN. *The Culture and Social Institutions of Ancient Iran*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

14. M.A. DANDAMAIEV, V.G. LUKONIN. *Cultura y economica del Iran Antiquo*. Barcelona, 1991.

1. Исаак Натанович ВИННИКОВ.
2. Александр Николаевич ПОПОВ.
3. Аристид Иванович ДОВАТУР.
4. «Бехистунская надпись как источник по истории начала царствования Дария I».
5. *Вестник древней истории* (ВДИ).
6. M.A. ДАНДАМАЕВ. *Иран при первых Ахеменидах (VI в. до н. э.)*. Москва: Издательство восточной литературы, 1963.

نیز پرداخت، از جمله در دانشگاه دولتی لنینگراد و دانشگاه تربیت معلم لنینگراد در شوروی، دانشگاه‌های لندن و آکسفورد در بریتانیا، دانشگاه‌های ژنو و زوریخ در سوئیس، دانشگاه‌های کلمبیا، شیکاگو و نیویورک در ایالات متحده آمریکا، و غیره. از این میان، لازم است به مجموعه سخنرانی‌های او در دانشگاه کلمبیا به دعوت استاد احسان یارشاطر اشاره شود، که محصول آن انتشار کتاب ایرانیان در بابل هخامنشی به زبان انگلیسی در سال ۱۹۹۲ بود.^۶ اخیراً برگردانی از این کتاب به زبان فارسی نیز منتشر شده است.^۷ داندمایف همکاری نزدیکی با دانشنامه ایرانیکا در نیویورک داشت و ضمن عضویت در هیئت مشاوران ارشد علمی، مدخل‌های متعددی برای این دانشنامه تألیف کرد.

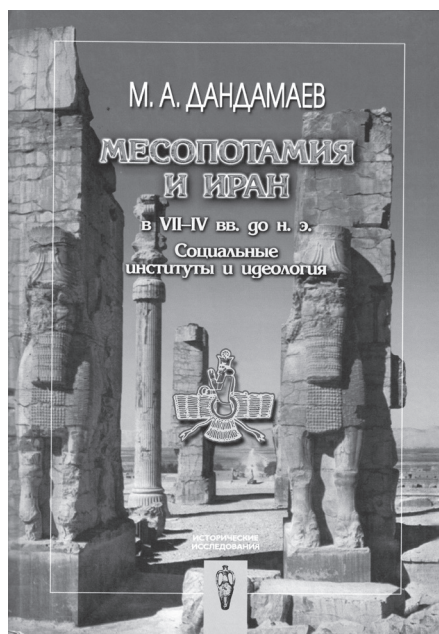
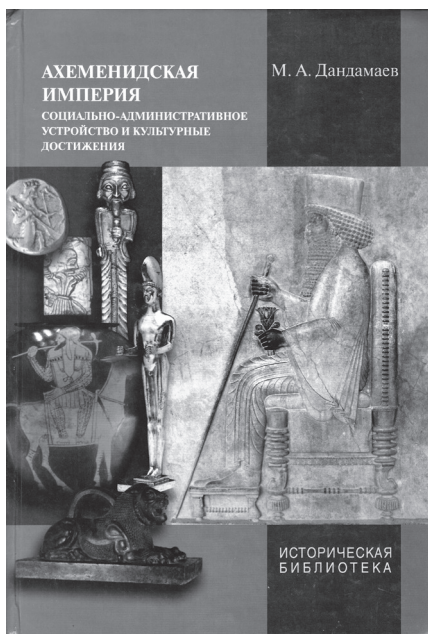
داندمایف، در دهه اخیر، به‌رغم بیماری، همچنان به تحقیقات خود ادامه داد و به‌جز تکمیل و ویرایش نهایی کتاب تاریخ سیاسی دولت هخامنشی، سه کتاب و چندین مقاله تازه نیز منتشر کرد. سه کتاب اخیر او - که هنوز، چنان که شایسته است، شناخته نشده‌اند - عبارتند از بین‌النهرین و ایران در قرن‌های هفتم تا چهارم پیش از میلاد:

6. M.A. DANDAMAYEV. *Iranians in Achaemenid Babylonia*. Columbia Lectures on Iranian Studies, No. 6. Ed. E. YARSHATER. Costa Mesa, CA - New York: Mazda Publishers in association with Bibliotheca Persica, 1992.
7. محمد داندمایف. ایرانیان در بابل هخامنشی. ترجمه محمود جعفری دهقی. تهران: ققنوس، ۱۳۹۱.

در همین دهه، دو کتاب دیگر از داندمایف انتشار یافت، از جمله کاتبان بابل (مسکو، ۱۹۸۳)^۱ و تاریخ سیاسی دولت هخامنشی (مسکو، ۱۹۸۵)^۲. کتاب اخیر یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین تألیفات داندمایف در تاریخ شاهنشاهی هخامنشی است. ترجمه انگلیسی این کتاب، با اصلاحات و اضافات، در سال ۱۹۸۹ توسط انتشارات بریل در لیدن به طبع رسید.^۳ از این برگردان انگلیسی، تاکنون، دو ترجمه فارسی نیز مستقلاً انجام شده است.^۴ ویرایش نهایی (سوم) کتاب کلاسیک تاریخ سیاسی دولت هخامنشی (دومین ویرایش به زبان روسی) در سال ۲۰۱۵ در سنت‌پترزبورگ منتشر شد.^۵

محمد داندمایف بیشتر عمر خود را در مؤسسه شرق‌شناسی فرهنگستان علوم روسیه صرف پژوهش کرد، ولی در کنار تحقیقات خود، در مقاطع کوتاهی، به‌عنوان استاد مهمان، به تدریس و ارائه چند سلسله سخنرانی دانشگاهی

1. M.A. ДАНДАМАЕВ. *Вавилонские писцы*. Москва: Издательство «Наука», 1983.
2. M.A. ДАНДАМАЕВ. *Политическая история Ахеменидской державы*. Москва: Издательство «Наука», 1985.
3. M.A. DANDAMAYEV. *A Political History of the Achaemenid Empire*. Translated into English by W.J. VOGELSANG. Leiden: E.J. Brill, 1989.
4. محمد داندمایف. تاریخ سیاسی هخامنشیان. ترجمه خشایار بهاری. تهران: کارنگ، ۱۳۸۱.
- محمد داندمایف. تاریخ سیاسی هخامنشیان. ترجمه فرید جواهرکلام. تهران: فرزانه روز، ۱۳۸۹.
5. M.A. ДАНДАМАЕВ. *Политическая история Ахеменидской державы (3-е (2-е русское) издание, исправленное и дополненное)*. Санкт-Петербург: Академия исследования культуры, 2015.

بین‌المللی شرق‌شناسی ایراد شده‌اند. او، جز فرهنگستان علوم روسیه، عضو افتخاری انجمن شرقی امریکا، عضو مجموعه «بیکره کتیبه‌های ایرانی» در لندن، و عضو مؤسسه شرق میانه و دور ایتالیا نیز بود. داندامايف، جز زبان روسی و زبان مادريش، لاکی، به زبان‌های انگلیسی، آلمانی، فرانسوی، و نیز چند زبان باستانی از جمله یونانی، لاتین، پارسی باستان و اکدی مسلط بود و با زبان‌های اوستایی، آرامی و عبری آشنایی داشت.

با درگذشت محمد داندامايف، یکی دیگر از ستون‌های استوار مطالعات ایران‌شناسی فروریخت، ولی میراث علمی ارجمند او برای نسل‌های سپسین بر جای ماند. در کنار تمام این کتاب‌ها و مقالات عالمانه، میراث دیگری که محمد داندامايف از خود باقی گذاشته، فرزند و جانشین شایسته و دانشمندش دکتر مریم محمدنونا داندامايف است، که از متخصصان برجسته مطالعات بین‌النهرین باستان، به‌ویژه دوران نفوذ فرهنگ هلنی در مشرق‌زمین، است که اکنون معاونت علمی موزه دولتی ارمیتاژ در سنت‌پترزبورگ را بر عهده دارد.

برای مطالعه تازه‌ترین فهرست آثار استاد داندامايف تا پایان سال ۲۰۰۸، بنگرید به وبگاه مؤسسه نسخه‌های شرقی فرهنگستان علوم روسیه:

<http://www.orientalstudies.ru/rus/images/personalia/pdf/dandamaev.pdf>

4. Мариям Могомедовна ДАНДАМАЕВА.

سازمان‌های اجتماعی و نظام اعتقادی (سنت‌پترزبورگ، ۲۰۰۹)، بابل در سال‌های ۶۲۶-۳۳۰ پیش از میلاد: ساختار اجتماعی و روابط قومی (سنت‌پترزبورگ، ۲۰۱۰)، و شاهنشاهی هخامنشی: ساختار اجتماعی-اداری و دستاوردهای فرهنگی (سنت‌پترزبورگ، ۲۰۱۳).

به‌جز کتاب‌هایی که ذکرشان رفت، از محمد داندامايف بیش از سیصد و پنجاه مقاله و نقد و یادداشت علمی، به زبان‌های روسی، انگلیسی، آلمانی، فرانسوی و غیره، در نشریات روسی، اروپایی و امریکایی به یادگار مانده است. بیشتر مقالات روسی داندامايف در نشریه تاریخ باستان در مسکو به چاپ رسیده‌اند، که او خود از اعضای هیئت تحریریه آن بود. او همچنین عضو هیئت تحریریه مجله مشهور ایرانیکا آنتیکوا در گانت بلژیک بود. از داندامايف، مقالات بسیاری در دانشنامه‌های علمی و کتب تاریخی مرجع روسی و غربی انتشار یافته است و بخشی از آثار منتشره او نیز متن خطابه‌هایی است که در همایش‌های

1. М.А. ДАНДАМАЕВ. Месопотамия и Иран в VII-IV вв. до н. э. Социальные институты и идеология. Санкт-Петербург: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2009.
2. М.А. ДАНДАМАЕВ. Вавилония в 626-330 годы до н. э. Социальная структура и этнические отношения. Санкт-Петербург: Петербургское лингвистическое общество, 2010.
3. М.А. ДАНДАМАЕВ. Ахеменидская империя. Социально-административное устройство и культурные достижения. Санкт-Петербург: Петербургское лингвистическое общество, 2013.